

Prawo a doświadczenie migracyjne. Słowo od Redakcji

JAKUB KRZYSZTOF ADAMSKI

ORCID: [0000-0001-8655-6955](https://orcid.org/0000-0001-8655-6955)

Uniwersytet Łódzki

IZABELA FLORCZAK

ORCID: [0000-0003-3167-3382](https://orcid.org/0000-0003-3167-3382)

Uniwersytet Łódzki

Migracja międzynarodowa podlega różnym reżimom prawnym zależnym, między innymi, od tego skąd migranci pochodzą, jakie kompetencje posiadają, jaki jest powód ich mobilności i jakie mają dalsze plany (nawet jeśli określone dopiero następczo) z nią związane. Niektóre z tych regulacji pozwalają migrantom na łatwiejszy wjazd do danego kraju, inne zaś czynią go bardziej reglamentowanym. To jakim reżimom w danym momencie podlega imigrant jest nie tylko zmienne w czasie ze względu na dokonujące się rewolucje i ewolucje w prawie, ale także z powodu przechodzenia migranta między różnymi sferami i kontekstami życia w społeczeństwie przyjmującym. Ścieżka migracyjna, którą obierze cudzoziemiec przybywający do Polski, może ulec redefinicji w trakcie pobytu. Taka zmiana nie przebiega jednak w próżni. Nie bez znaczenia są bowiem decyzje, jakie migrant (świadomie lub nieświadomie) podjął podczas swojej mobilności, i które ostatecznie mają konsekwencje dla jego statusu prawnego w danym kraju, a zatem także możliwości integracji i rozwoju.

Niezależnie od tego, o którym porządku prawnym mówimy, każdy z nich ma znaczenie dla doświadczenia migracyjnego przybyszów. Doświadczenie to należy rozumieć szeroko – prawo wpływa zarówno na wysiłek, który musi zostać podjęty przez potencjalnych przybyszów, ale także na to, jakim procedurom imigranci podlegają już po przyjeździe, jak wielu formalności muszą dopełnić oraz jakie prawa i obowiązki posiadają. Takie obiektywne rozumienie tego doświadczenia powinno być

uzupełnione o refleksję nad jego subiektywnym wymiarem, tzn. wpływem indywidualnych interpretacji i stosowania prawa przez poszczególne podmioty. Z jednej strony podmiotami tymi będą imigranci, z drugiej zaś kluczowi aktorzy odpowiedzialni, przynajmniej częściowo, za procedury związane z legalizacją pobytu obcokrajowców i korzystaniem przez nich z przysługujących im uprawnień. Należy przy tym pamiętać, że migranci wchodząc w interakcję z tymi aktorami niemal zawsze są jej słabszą stroną. Ich zdolność do samodzielnego zorientowania się w systemie prawnym państwa przyjmującego może być ograniczana m.in. przez: niezajomość języka, niestabilność prawa, jego złożoność, wielość interpretacji, interesy i kompetencje pracowników administracji publicznej i podmiotów prywatnych, a niekiedy także wykształcony w kraju pochodzenia stosunek do prawa w ogóle.

Kontaktów imigrantów z prawem nie można przecenić, ponieważ to właśnie wówczas migranci nabywają wiedzę prawną, bądź aktualizują tę już posiadaną. Ta styczność z prawem może przybrać kilka postaci. Przede wszystkim, migranci mogą się z nim zetknąć próbując zapoznać się bezpośrednio z treścią regulacji prawnej. Wówczas, znaczenia nabierają wspomniane osobiste kompetencje cudzoziemców i to, na ile pozwalają im one na przyswojenie i późniejsze zastosowanie istotnych przepisów. O treści i znaczeniu aktów prawnych mogą im również powiedzieć inni migranci lub podmioty profesjonalne (urzędnicy, przedstawiciele organizacji pozarządowych, pracodawcy, pośrednicy, mediatorzy itp.). W takiej sytuacji, to interesy i kompetencje, w zakresie interpretacji przepisów prawnych, tych podmiotów stają się istotne. W każdym jednak przypadku doświadczenie migracyjne przybyszów, związane z oddziaływaniem prawa, jawi się jako zjawisko labilne, zależne nie tylko od przemian samego prawa, ale także od sprawczości wielu podmiotów, których cechy i motywy są zróżnicowane. Powstaje wówczas niepewność co do jakości uzyskanych informacji, która później przekłada się na trafność wiedzy prawnej danej osoby. Oczywiście, niekiedy może się zdarzyć tak, że imigranci w ogóle nie są zainteresowani zdobyciem takiej wiedzy. Niemniej jednak, konsekwencje posiadania błędnej, lub nieposiadania wcale, wiedzy prawnej mogą mieć daleko idące konsekwencje dla obcokrajowców.

Należy przy tym podkreślić, że chociaż podmioty profesjonalne, partycypujące w doświadczeniu migracyjnym cudzoziemców, mają dominującą pozycję w interakcji, wynikającą z lepszego osadzenia w kraju przyjmującym, to podlegają one podobnym procesom związanym z gromadzeniem i wykorzystywaniem wiedzy prawnej. Mówiąc innymi słowami – one również poruszają się w sferze niepewności, wynikającej ze skomplikowania, zmienności i różnorodności interpretacji prawa. Tym samym, wpływ prawa na doświadczenie migracyjne powinien być postrzegany szeroko – nie tylko rzeczowo, ale i podmiotowo. Wobec powyższego, chcąc zrozumieć współzależność pomiędzy głównymi aktorami istotne jest badanie źródeł wiedzy prawnej wszystkich zainteresowanych stron oraz tego, w jaki sposób tę wiedzę wykorzystują, co wpływa na jej kształtowanie, od jakich czynników zewnętrznych jest ona uzależniona.

Cztery artykuły przygotowane w ramach niniejszego numeru *Studiów Migracyjnych – Przeglądu Polonijnego* przedstawiają różne perspektywy kształtowania i korzystania z wiedzy prawnej przez podmioty uwikłane w procesy migracyjne. Pokazują one, jak prawo stanowione, i jego założone oddziaływanie, realizuje się w realnych doświadczeniach imigrantów i podmiotów wchodzących z nimi w interakcje.

Kamil Matuszczyk, Justyna Salamońska oraz Anita Brzozowska w opracowaniu ***Infrastruktura delegowania pracowników: przykład transgranicznego sektora opieki domowej*** podejmują analizę problematyki niezwykle istotnej społecznie. Koncentrują swoje analizy na obszarze związanym z delegowaniem pracowników do sektora często objętego szarą strefą: opieki domowej. Jak wskazują Autorzy, delegowanie pracowników zyskuje w ostatnich latach na znaczeniu, a proces ten często organizowany jest z naruszeniem obowiązującego prawa. W artykule Autorzy wyjaśniają uwarunkowania, w których pracodawcy, w tym agencje pracy tymczasowej, delegują pracowników z Polski do innych państw EOG. Dokonują analizy strategii i codziennych praktyk podejmowanych przez podmioty delegujące pracowników w sektorze opieki domowej. Należy mieć bowiem na uwadze, że Polska stanowi w analizowanym obszarze szczególnie przykład kraju wiodącego pod względem liczby delegowanych pracowników do innych państw. Odwołując się do koncepcji infrastruktury migracyjnej (Xiang, Lindquist 2014), i badań empirycznych przeprowadzonych w latach 2018–2021, wyjaśnione zostaje oddziaływanie wymiarów: społecznego, komercyjnego, pozarządowego, regulacyjnego i technologicznego na działania podejmowane przez podmioty delegujące. Autorzy odpowiadają w artykule na istotne pytanie: co wpływa na podejmowane przez pracodawców strategie związane z delegowaniem pracowników w obszarze opieki domowej.

Z przeprowadzonych badań wynika m.in., że w otoczeniu stworzonym przez złożone i niestabilne regulacje prawne, pracodawcy mogą korzystać z wzajemnego i profesjonalnego wsparcia w procesie delegowania pracowników. Co więcej, Autorzy wskazują także, że praktyka zatrudniania pracowników w sektorze opieki może generować problemy wynikające z ich statusu zatrudnienia, rzutując na możliwość dochodzenia przez nich swoich praw.

W swoim tekście pt. ***Uzyskać obywatelstwo czy odzyskać prawo do jego posiadania? Postkolonialne odzyskiwanie hiszpańskiego obywatelstwa przez Saharyjki i Saharyjczyków w Hiszpanii***, Marta Kluszczyńska, podejmuje temat zmagania Saharyjek i Saharyjczyków, z obozów dla uchodźców w Tinduf (Algieria), z procesem ubiegania się o hiszpańskie obywatelstwo, a także problematykę działań sprawczych tej grupy, będących wyrazem oporu wobec wykluczających mechanizmów struktury. Po przedstawieniu założeń teoretycznych opracowania, Autorka przedstawia kontekst historyczno-polityczny, związany z procesem wycofania się Hiszpanii z regionu Sahary Zachodniej bez formalnej dekolonizacji oraz konfliktem

marokańsko-saharyjskim, rzutuający na sytuację uchodźców i uchodźczyń saharijskich. Na podstawie przeprowadzonych w Barcelonie i Madrycie (kolejno w latach 2019 i 2021) badań etnograficznych, w postaci ustrukturyzowanych wywiadów biograficznych z trzema Saharyjkami oraz wywiadów eksperckich, omówione zostały zmiany jakie dokonały się na przestrzeni lat w zakresie regulacji prawnych dotyczących nabywania obywatelstwa i ich stosowania w praktyce.

W swoich analizach Autorka pokazuje rozwój sprawczości Saharyjczyków i Saharyjek walczących o uzyskanie obywatelstwa hiszpańskiego, manifestujący się w świadomym i wytrwałym posługiwaniu się wiedzą prawną w celu przeciwstawienia się, nierzadko wykluczającej, sprawczości instytucji państwa, korzystających ze swojej przewagi w zakresie interpretacji prawa. Przedstawiony proces postkolonialnego odzyskiwania sprawczości stanowi ważny głos w dyskusji dotyczącej sprawczości osób nieuprzywilejowanych.

Artykuł ***The experience of citizenship and acculturation among Slavic migrants in Poland***, autorstwa Jana Bazylego Klakli, przedstawia wyniki przeprowadzonych przez niego badań nad związkiem między doświadczeniami migrantów z systemem prawnym i instytucjonalnym w Polsce, a ich procesem akulturacji, w zakresie w jakim doświadczenia te dotyczą obywatelstwa. Podstawę empiryczną stanowi 20 wywiadów biograficznych przeprowadzonych z imigrantami słowiańskimi mieszkającymi w Polsce oraz 5 pogłębionych wywiadów eksperckich przeprowadzonych z osobami specjalizującymi się w problematyce migracyjnej (materiały zostały zgromadzone w latach 2018–2020). Na ich podstawie Autor analizuje, przy wykorzystaniu analizy szablonowej (*template analysis*), jak doświadczenia imigrantów wpływają na postrzeganie przez nich instytucji obywatelstwa, a także jaki ma to związek z ich procesem akulturacji.

Przedstawiając wyniki swoich badań Jan Bazyli Klakla porusza wątki: istotności i nieistotności instytucji obywatelstwa, barier formalnych i nieformalnych ograniczających dostęp do obywatelstwa, a także poczucia obowiązku wynikającego z obywatelstwa. Autor wyraźnie podkreśla, że nie należy traktować obywatelstwa, jako głównego wskaźnika efektów procesu akulturacji, ani jako mechanizmu, który ma wyłącznie działanie wspierające ten proces. Zwraca on także uwagę na podwójną naturę relacji akulturacji i obywatelstwa, zgodnie z którą, migranci z wyższym poziomem akulturacji decydują się na procedurę naturalizacji, a jednocześnie, uzyskanie obywatelstwa wzmaga identyfikację z krajem przyjmującym. Nie pomija również w swoich rozważaniach istotnych aspektów nabywania obywatelstwa, mianowicie, problemu poświęceń, na które imigranci muszą być gotowi (np. w sferze tożsamości), oraz pewnej opresyjności wynikającej z tej procedury.

kształtowania się świadomości prawnej wśród migrantów ekonomicznych z krajów trzecich do Polski, postrzegając go, z jednej strony jako ważny czynnik przyczyniający się do integracji społecznej obcokrajowców w kraju przyjmującym, z drugiej, jako istotne zjawisko organizujące ich doświadczenie migracyjne. W pierwszej kolejności omawiamy pojęcie świadomości prawnej, przedstawiając jego elementy składowe, a także zaproponowany przez nas model jej kształtowania się, który, bazując na modelu stworzonym przez Marię Borucką-Arctową w połowie lat 70 ubiegłego stulecia (1976), został dostosowany do specyfiki problematyki migracyjnej, a zwłaszcza kontekstu międzynarodowego. Kładąc szczególny nacisk na wiedzę prawną imigrantów – podstawowy i kluczowy komponent świadomości prawnej – dokonujemy przeglądu przepisów prawnych dotyczących migracyjnego prawa pracy, relewantnego z punktu widzenia imigrantów ekonomicznych w Polsce. Artykuł kończy przegląd literatury – artykułów i raportów z badań – dotyczącej szeroko rozumianych kontaktów migrantów zarobkowych z prawem pracy w Polsce. Na jego podstawie analizujemy, w jaki sposób migranci zdobywają wiedzę prawną, jaki jest przepływ informacji, kim są kluczowi aktorzy zaangażowani w ten proces, gdzie występują zakłócenia i jak wpływają one na świadomość prawną migrantów.

Wyniki naszych badań odzwierciedlają nieprawidłowe funkcjonowanie przepływu informacji pomiędzy kluczowymi aktorami rynku pracy (urzędnikami, pośrednikami, pracodawcami) a migrantami. Problem ten przekłada się następnie na posiadaną przez migrantów wiedzę prawną, której rzetelność, kompletność i zrozumienie nie rzadko daleko odbiega od poziomu, który pozwalałby na jej umiejętne stosowanie. W konsekwencji świadomość prawna migrantów rozwija się w oparciu o fałszywe przesłanki, rzutując ostatecznie na status prawny imigrantów w kraju pochodzenia, zdolność do egzekwowania swoich praw i wypełniania obowiązków. Wskazane niedoskonałości z jednej strony wynikają z doświadczeń (lub ich braku) migrantów z prawem materialnym i proceduralnym w trakcie procesu migracji zarobkowej, z drugiej zaś przekładają się na ich późniejsze kontakty z prawem.

Bibliografia

1. Borucka-Arctowa M. (1976). Teoretyczny model kształtowania się świadomości prawnej, w: Borucka-Arctowa M. (red.), *Świadomość prawna w procesie przemian społeczeństwa socjalistycznego. Materiały Kollokwium Polsko-Radzieckiego (Kraków 30 III – 1 IV 1976)*, Kraków, 5–34.
2. Xiang B., Lindquist J. (2014). Migration Infrastructure. *International Migration Review*, 48(1), 122–148.